

İKLİM DEğİŞİKLİğİ VE İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI REHBER İLKELERİ HAKKINDA BİLGİ NOTU

Birleşmiş Milletler
İnsan Hakları Özel Prosedürleri

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı - HUDOTO

Çeviren: Av. Özlem Altıparmak

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE
İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI REHBER İLKELERİ
HAKKINDA BİLGİ NOTU

İnsan Hakları ve Ulusötesi Şirketler ve Diğer Ticari İşletmeler Çalışma Grubu tarafından hazırlanmıştır.

Haziran 2023

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI REHBER İLKELERİ HAKKINDA BİLGİ NOTU

I. Bağlam

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 'iklim değişikliğinin, basit bir ifadeyle, gezegendeki çoğu yaşam için - özellikle de insanlığın yaşamı için - varoluşsal bir tehdit olduğunu' belirtmiştir. İklim değişikliğinin hava durumu, ekosistemler ve biyolojik çeşitlilik üzerinde feci sonuçları vardır. Bu etkiler yaşam, gıda, sağlık ve su hakları da dâhil olmak üzere tüm insan haklarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. İklim değişikliğinin etkileri sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri de arttırmakta, çocuklar, Yerli Halklar ve engelliler de dahil olmak üzere halihazırda kırılgan durumda olan insanları orantısız bir şekilde etkilemektedir.
2. Aralık 2015'te kabul edilen Paris İklim Değişikliği Anlaşması kapsamında Devletler şu taahhütlerde bulunmuştur (Madde 2.1a): 'Küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin 2°C altında tutmak ve iklim değişikliğinin risk ve etkilerini önemli ölçüde azaltacağını kabul ederek sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C ile sınırlandırmak için çaba sarf etmek'. Uluslararası İklim Değişikliği Paneli tarafından bildirilen bilimsel kanıtlar ışığında, küresel ısınmanın 1.5°C'nin altında kalması ve sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar %43 oranında azaltılması gerekmektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Özel Raportörü atamış ve 2022 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 'temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını' bir insan hakkı olarak kabul etmiştir.
3. Giderek artan sayıda ulusal ve bölgesel mevzuat, anlaşmalar, taahhütler ve mahkeme kararları, Devletlerin ve ticari işletmeler de dahil olmak üzere diğer aktörlerin iklim değişikliğinin zorluklarını ele almak ve küresel ısınmayı 1,5 °C'nin altında tutmak için harekete geçme yükümlülüklerini kabul etmiştir. Bununla birlikte, küresel sera gazı emisyonları artmaya devam etmekte ve iklim değişikliğiyle ilgili felaketler de yüz milyonlarca insanı etkilemektedir. Bu Not, insan hakları hususlarının iklim değişikliği politikalarına, süreçlerine ve eylemlerine dahil edilmesiyle ilgili olarak Devletler ve işletmeler tarafından atılması gereken adımlara açıklık getirmeyi amaçlamaktadır.

II. İklim Değişikliği ve Yol Gösterici İlkeler

4. 2011'de kabul edilen BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri (Rehber İlkeler) iklim değişikliğinden açıkça bahsetmemektedir. Ancak, Rehber İlkelerin özellikle atıfta bulunduğu (Rehber İlke 12'de) başlıca uluslararası insan hakları hukuku belgelerinden ikisi olan Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2011 yılından bu yana uluslararası çevre ve iklim hukuku ile tutarlı bir şekilde yorumlanmaktadır.⁶

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi (Rehber İlke 12'de de atıfta bulunmaktadır) artık 'güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamını' da içermektedir. Bu gelişmeler, Rehber İlke 12'nin "ticari işletmelerin Rehber İlkelerde özellikle belirtilenlerin ötesinde ek standartları [insan hakları] dikkate almaları gerekebilir" şeklindeki yorumuyla tutarlıdır.

5. Dolayısıyla, Yol Gösterici İlkelerin kabulünden on yıl sonra ve özellikle yukarıda özetlenen hukuki, bilimsel ve siyasi gelişmeler ışığında, Devletlerin ve ticari işletmelerin iklim değişikliği ve iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkileri konusunda yükümlülükleri ve sorumlulukları olduğu açıktır. Çalışma Grubu, Yol Gösterici İlkelerin iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkileriyle başa çıkma konusunda Devletlere ve ticari işletmelere faydalı ve değerli bir rehberlik sağladığı görüşündedir. Buna ek olarak, tüm iklim değişikliği hedeflerinin, politikalarının, programlarının ve eylemlerinin merkezinde işletmelerin riskleri değil, hak sahipleri üzerindeki etkiler yer almalıdır. Ayrıca, Kılavuz İlke 14'ün de belirttiği gibi, iklim değişikliği gibi ticari faaliyetlerin insan hakları üzerindeki etkilerinin ciddiyeti ölçek, kapsam ve telafi edilemez niteliklerine göre değerlendirilecektir.
6. Bu Bilgi Notu, Kılavuz İlkelerin Devletlere, ticari işletmelere ve diğer aktörlere, iklim değişikliğinin mevcut ve potansiyel etkilerini, ticari faaliyetlerin neden olduğu, katkıda bulunduğu veya bağlantılı olduğu insan haklarıyla ilgili diğer etkilerle bütünleştirmede nasıl yardımcı olabileceğini açıklamaktadır. Ayrıca, Rehber İlkelerin her bir sütunu altında kapsamlı olmayan bir dizi tavsiye de sunmaktadır. Bu Not, iklim değişikliğini ele almayı amaçlayan ve giderek büyüyen rehberlik ve yönetmelikler bütünü'nün bir tamamlayıcısı olarak okunmalıdır.

III. İklim Değişikliği ve Devletin İnsan Haklarını Koruma Yükümlülüğü

İş davranışlarını düzenlemek

7. Kılavuz İlkeler kapsamında Devletlerin ticari faaliyetlerden kaynaklanan insan hakları etkilerine karşı koruma yükümlülükleri, iklim değişikliği ile ilgili öngörülebilir etkilere karşı koruma görevini de içermektedir.
8. Bu yükümlülükleri yerine getirmek için Devletler aşağıdakiler gibi önlemler almalıdır:
 - a. Paris Anlaşması'nın gerektirdiği şekilde, ulusal sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak için iddialı Ulusal Katkı Beyanları benimsemek ve UKB'leri etkili ve adil bir şekilde uygulamak için yerel tedbirler almak;
 - b. İklim değişikliğini ele almaya yönelik ulusal ve uluslararası tedbirlerin, yardım ve ihracat kalkınma kredileri de dâhil olmak üzere, iklim değişikliğinin insan hakları ile ilgili etkilerini de dikkate almasını sağlamak;

- c. Kendi topraklarında ve yetki alanlarında ikamet eden veya faaliyet gösteren tüm ticari işletmelerin iklim değişikliği ve insan hakları üzerindeki ilgili etkileriyle mücadele etmek için etkili önlemler almasına yönelik beklentileri net bir şekilde ortaya koymak;
- d. Ticari işletmelerin, tüm değer zincirini kapsayacak şekilde, iklim değişikliğiyle ilgili etkiler de dahil olmak üzere insan hakları ve çevresel etkileri belirlemek ve ele almak için insan hakları ve çevresel durum tespiti yapmalarını gerektiren mevzuatı yürürlüğe koymak;
- e. İşletmelerin faaliyetleri boyunca değer zincirlerinin sera gazı emisyonlarını, bu emisyonları azaltmaya yönelik tedbirleri ve iklim ve iklim azaltma hedeflerine katkılarını erişilebilir bir şekilde açıklamalarını zorunlu kılmak;
- f. Kuraklık ve sel gibi aşırı olayların, özellikle yoksulluk ve kırılganlık durumundaki nüfuslar üzerindeki etkilerini en aza indiren uyum önlemlerinin teşvik edilmesi;
- g. Sıfır karbon ekonomisine geçişin adil ve hak temelli olmasını sağlamak; ve
- h. Bu alandaki siyasi ve düzenleyici alanlarda yeşil göz boyamayı ve şirketlerin aşırı etkisini engellemek ve insan hakları savunucularının eylemlerini desteklemek için bir dizi düzenleme kabul edin.

Örnek teşkil edin

- 9. Kamu iktisadi teşebbüsleri ve emeklilik fonları, varlık fonları, ihracat kredileri, finans ve kalkınma yardımı ve ilgili konularla ilgilenen diğer Devlet kurumları, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkilerini önlemek ve hafifletmek için Rehber İlkelerle tam olarak uygun hareket etmelidir.
- 10. Devletler, tüm kamu ihale politikalarının ve süreçlerinin ve sözleşmelerin, ticari işletmelerin iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkileriyle ilgili olarak etkili eylemlerde bulduklarını kanıtlamalarına yönelik gereklilikleri içermesini sağlamalıdır.
- 11. Devletler Ulusal Katkı Beyanları geliştirirken tüm paydaşlarla anlamlı istişarelerde bulunmalı ve Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızasını sağlamalıdır.

Uluslararası anlaşmaları gözden geçirin

- 12. Devletler, mevcut ticaret ve yatırım anlaşmalarını ve yatırımcı-devlet uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkileriyle ilgili olarak etkili eylemde bulunma çabalarını kısıtlamadıklarından veya sınırlandırmadıklarından emin olmak için gözden geçirmelidir.
- 13. Devletler, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik ve kirlilikle ilgili tüm anlaşmalara Rehber İlkeler'in görev ve sorumluluklarını dahil etmelidir.

14. Devletler, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini ele almak üzere iklim finansmanı, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme konularında ortak hareket etmek ve özellikle gelişmekte olan ülkeler ve küçük ada ülkeleri olmak üzere diğer Devletlere yardımcı olmak üzere işbirliğine dayalı ortaklıklar kurmak için diğer Devletlerle işbirliği yapmalıdır.
15. Devletler, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkileri konusunda adalet ve hakkaniyet temelinde, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarına ve ilgili kapasitelerine uygun olarak harekete geçmelidir.

IV. İklim Değişikliği ve İnsan Haklarına Saygı Konusunda Kurumsal Sorumluluk

İklim değişikliği ile ilgili etkiler için sorumluluk almak

16. Rehber İlkeler kapsamında ticari işletmelerin insan haklarına saygı gösterme ve ticari faaliyetlerden kaynaklanan insan hakları etkilerine neden olmama, katkıda bulunmama veya bunlarla doğrudan bağlantılı olmama sorumlulukları, iklim değişikliğiyle ilgili mevcut ve potansiyel etkiler konusunda harekete geçme sorumluluğunu da içerir.
17. Bu sorumlulukları yerine getirmek için ticari işletmeler aşağıdaki gibi önlemler almalıdır:
 - a. Olumsuz insan hakları ve çevresel etkileri tespit etmek, önlemek, hafifletmek ve hesaba katmak için iklim değişikliği hususlarını politikalarına, süreçlerine, yönetim yapılarına ve kararlarına entegre etmek ve bunu tüm faaliyetleri boyunca yapmak;
 - b. İklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki tüm fiili ve potansiyel etkilerine ilişkin politikalar ve eylem planları geliştirmek ve yayınlamak;
 - c. Faaliyetleri boyunca iklim değişikliğine ilişkin hususları insan hakları durum tespiti sürecinin tüm yönlerine entegre etmek;
 - d. Faaliyetleri boyunca tüm Kapsam 1, 2 ve 3 sera gazı emisyonlarını tanımlamak, bu tanımlama bilime dayalı, doğrulanabilir ve uzmanlardan alınan girdilerle bilgilendirilmiş olmalıdır;
 - e. İklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki fiili ve potansiyel etkileri konusunda Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızasının sağlanması da dahil olmak üzere ilgili tüm paydaşlarla etkili ve anlamlı istişareler yürütmek;
 - f. Neden oldukları veya katkıda buldukları iklim değişikliğiyle ilgili insan hakları etkilerini durdurmak da dahil olmak üzere acil düzeltici önlemler almak; ve

- g. Faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleri aracılığıyla katkıda buldukları veya doğrudan bağlantılı oldukları iklim değişikliğiyle ilgili insan hakları etkilerini önlemek, azaltmak veya hafifletmek için iş ilişkileri üzerindeki güçlerini kullanmak.

Sorumlu davranmak

18. İşletmeler sorumlu bir şekilde hareket etmeli ve sürdürülemez tüketimi teşvik etmemeli, yeşile boyama yapmamalı veya bu alandaki siyasi ve düzenleyici alanlarda aşırı kurumsal etkiye sahip olmaya çalışmamalıdır.
19. Ticari işletmeler şunları yapmalıdır:
- Yöneticiler ve idareciler için teşvikleri iklim değişikliği ile mücadelede olumlu performans ile ilişkilendirmek;
 - Hem fosil yakıt kullanımını hem de sera gazı emisyonu üretimini aşamalı olarak durdurmalı, ormansızlaşmaya katkıda bulunmaktan kaçınmak ve karbon denkleştirmeleri kullanmamak;
 - İklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini dikkate alan satın alma politikaları ve uygulamaları benimsemek;
 - Değer zincirlerinin ve uygulamalarının sıfır karbon ekonomisine adil bir geçiş sağlama hedefiyle uyumlu olmasını sağlamak;
 - Çevresel insan hakları savunucularına ve iklim aktivistlerine kritik ortaklar olarak muamele etmek ve işletmelerin doğrudan veya dolaylı eylemlerinin onlara zarar vermemesini sağlamak.

Sorumlu bir şekilde finanse edin ve yatırım yapın

20. Uluslararası, ulusal ve bölgesel finans kuruluşları ve diğer yatırımcılar fosil yakıt projelerini finanse etmekten vazgeçmelidir. Hem bireysel hem de kurumsal yatırımcılar, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmayı yatırım kararlarına entegre etmelidir.
21. İş dünyası, iklim değişikliğiyle bağlantılı insan hakları zararlarına verdikleri tepkinin yeterliliğini değerlendirmek için gerekli bilgiye erişimi kolaylaştırmalı, bilimsel bulguların iletilmesinde şeffaflığı taahhüt etmeli ve anlamlı paydaş istişareleri sağlamalıdır.

Kolektif eylemde bulunun

22. Ticari işletmeler, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini azaltmak için kolektif eylemde bulunmalı ve denkleştirme olmaksızın sıfır karbon ekonomisine adil bir geçişin sağlanmasına katkıda bulunmak için harekete geçmelidir. Bu tür adımlar, sektöre özgü iyi uygulamalar geliştirmeyi, kapasite

oluşturmayı (küçük ve orta ölçekli işletmeler de dahil olmak üzere) ve olumlu iklim savunuculuğunu sürdürmek için sektörel koalisyonlar kurmayı içerebilir.

V. İklim Değişikliği ve Çözüm Yollarına Erişim

Hesap verebilirliği güçlendirin

23. Devletlerin ve ticari işletmelerin Rehber İlkeler kapsamındaki yükümlülükleri ve sorumlulukları, insan hakları ve iklim değişikliğiyle ilgili çevresel etkiler konusunda etkili çözüm yolları sağlamak için harekete geçme yükümlülüğünü ve sorumluluğunu da içerir.
24. Bu yükümlülük ve sorumlulukları yerine getirmek için Devletler ve ticari işletmeler aşağıdaki gibi önlemler almalıdır:
 - a. İnsan hakları ve çevre üzerindeki iklim değişikliğiyle ilgili tüm etkilerle ilgili olarak hak sahiplerinin çözüm yollarına etkili erişimini sağlamak;
 - b. Geçmişteki iklim değişikliği etkileri ve gelecek nesillerin haklarının korunması da dahil olmak üzere, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkileri için uygun ve etkili iyileştirmeler geliştirmek;
 - c. Çözüm yollarına her türlü erişimin, çocuklar, kadınlar, Yerli Halklar ve engelliler gibi bireyler ve topluluklar tarafından deneyimlenen çoklu kırılganlıklara, kesişen ayrımcılıklara ve marjinalleşmeye duyarlı olmasını sağlamak; ve,
 - d. İklim değişikliğine neden olan veya katkıda bulunan ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde güçlü bir hesap verebilirlik kültürünü mümkün kılmak için birlikte çalışmak.

Uygun mekanizmalar

25. Devletler, tüm adli ve adli olmayan mekanizmaların iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkilerine dayalı iddiaları uygun bir şekilde ele alma yetkisine sahip olmasını sağlamalı, bu tür iddiaların ileri sürülmesinin önündeki tüm engelleri kaldırmalı ve mağdurlara etkili çözüm yolları sağlamalıdır.
26. Ticari işletmeler, operasyonel şikayet mekanizmaları da dahil olmak üzere tüm yargı dışı mekanizmaların, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkilerine dayalı iddiaları uygun şekilde ele alma yetkisine sahip olmasını, bu tür iddiaların ileri sürülmesinin önündeki tüm engellerin kaldırılmasını ve mağdurlara etkili çözüm yolları sunulmasını sağlamalıdır.

İyileştirme

27. İyileştirme, mağdurlar için etkili çözümlere odaklanmalıdır.

28. İnsan hakları ile ilgili iklim değişikliği riskleri taşıyan devlet ve iş projelerine karşı tedbir kararları gibi önleyici çözümler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.
29. Ticari işletmeler, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkileri konusunda hesap verebilirliği teşvik eden yargısal veya yargı dışındaki kurullar nezdindeki tüm süreçlere iyi niyetle katılmalı ve bu süreçleri baltalamamalıdır.
30. Sanayi ve iş dernekleri, iklim değişikliğinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkileriyle ilgili şikâyetleri ele almak için sektöre özel veya sektör çapında operasyonel şikâyet mekanizmaları kurmayı düşünmelidir.

Koruma

31. Devletler ve ticari işletmeler, genellikle çözüm kolaylaştırıcıları olan iklim savunucularının, çevreyi ve gezegeni korumaya yönelik meşru çalışmaları nedeniyle hiçbir tehdit, taciz veya misilleme ile karşılaşmamalarını sağlamalıdır.

Metnin orijinali için:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/business/workinggroupbusiness/Information-Note-Climate-Change-and-UNGPs.pdf>

HUĞOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı